

บทที่ 3

วิธีการทอเสื่อกกของจังหวัดสมุทร

ในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัตถุดิบที่ใช้ในการทอเสื่อสมุทรมาแล้ว สำหรับบทนี้จะได้กล่าวถึงวิธีการทอเสื่อจากวัตถุดิบที่ได้จัดเตรียมไว้ให้เป็นผืนเสื่อต่อไป

การทอเสื่อกกแบบจันทน์บ้านนั้นโดยทั่วไปมีอยู่ 2 แบบด้วยกัน คือทอด้วยก้นนอนแบบหนึ่ง และทอด้วยก้นยืนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งรูปแบบของเครื่องทอนี้ นอกจากจะเรียกว่า "กู่" แล้ว บางที่อาจเรียกว่า "หูก" ก็ได้ จากการสำรวจพบว่า การทอเสื่อกกในจังหวัดสมุทรนั้นนิยมใช้วิธีการทอด้วยก้นนอน ดังภาพที่ 24

ภาพที่ 24 การทอเสื่อด้วยก้นนอน

หลังจากที่ได้จัดเตรียมวัสดุสำหรับทอเสื่อเสร็จแล้ว ก่อนที่จะเริ่มทอจะต้องทำการร้อยเอ็น (หรือขึงเอ็น) ซึ่งเป็นการเตรียมเส้นเอ็นมาประกอบเข้ากับทิมและก้นนึ่งเสื่อก่อน ผู้ทอจะต้องดูเส้นกอกที่ย้อมไว้ด้วยว่าเป็นชนิด หยาบ กลาง หรือละเหยียด เพื่อที่จะใช้ทิมให้เหมาะสมคือ ถ้าเป็นเส้นกอกชนิดหยาบก็ใช้ทิมอย่างหยาบ ถ้าเป็นเส้นกอกชนิดกลางก็ใช้ทิมอย่างกลาง และถ้า

เป็นเส้นนกขนิดละเหยดก็ใช้พิมพ์อย่างละเหยด สำหรับความหยาบหรือละเหยดของพิมพ์นั้น สังเกตได้จากพิมพ์ช่วงกลางว่าเป็นซี่ใหญ่หรือเล็กนั่นเอง นอกจากนี้จะต้องเตรียมก่อนว่าจะทอเส้นชนิดใด แบบใด ลวดลายไหน ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญของผู้ทอเส้นในการที่จะให้ลักษณะที่ทอด้วย

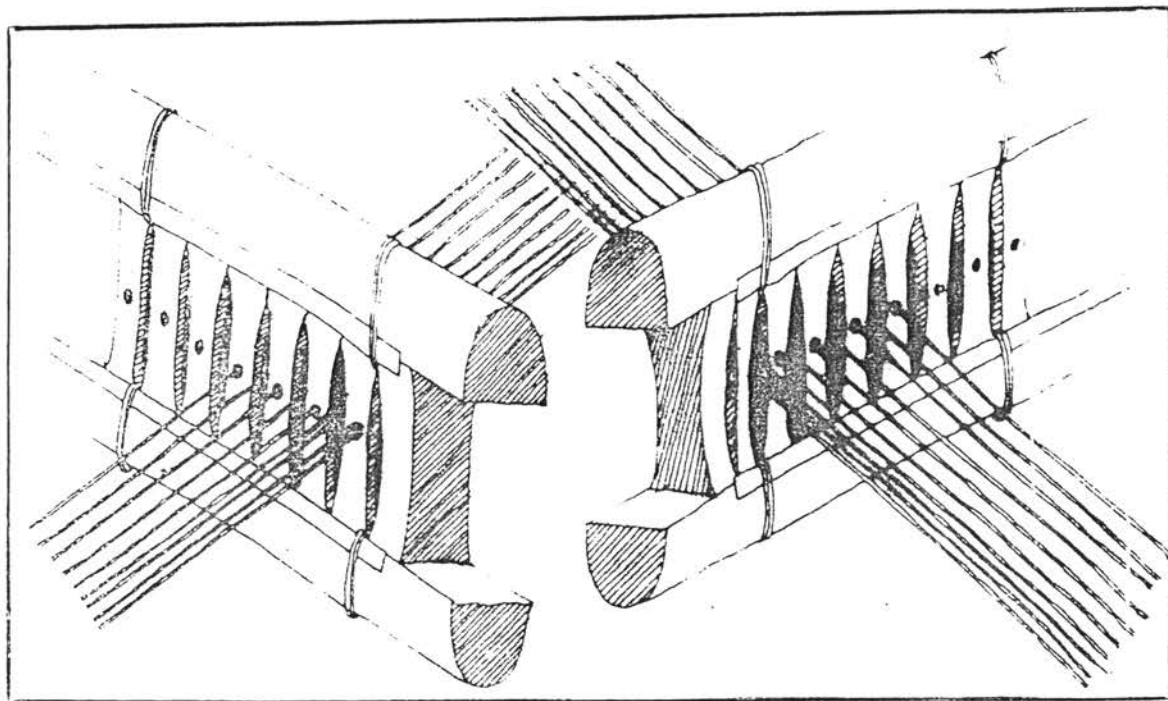
การร้อยเอ็น มีหลายชนิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลวดลายของเส้น ซึ่งได้แก่

1. ชนิดเส้นชั้นเดียว หรือเรียกว่า เส้นลายขัด

การร้อยเอ็นเส้นชนิดนี้ต้องร้อยทุกร่องพิมพ์ และทุกรูพิมพ์โดยไม่เว้นเลย คือเส้นแรกร้อยจากรูพิมพ์ไปยังร่องพิมพ์ที่อยู่ตรงกันข้าม ซึ่งเริ่มร้อยจากด้านหน้าพิมพ์ไปยังด้านหลังพิมพ์แล้วมอเส้นที่ล่อง ร้อยจากร่องพิมพ์ไปยังรูพิมพ์ สลับกันไปเรื่อย ๆ

สำหรับวิธีการลากเอ็นเพื่อมาร้อยพิมพ์ทำดังนี้ วางพิมพ์ขนานกับไม้ซึ่งเอ็นด้านนอก โดยวางตะแคงประมาณ 45 องศา และนำกลุ่มเอ็นที่จะซึ่งมาวางไว้ทางด้านหลังพิมพ์ จากนั้นจึงลากเอ็นไปคล้องไม้ซึ่งเอ็นด้านในออกมาครั้งละ 2 คู่ (4 เส้น) เพื่อความรวดเร็วในการซึ่งเอ็น โดยลากมาจนสุดทางปลายไม้ซึ่งเอ็นด้านนอก ให้เลยจากไม้ซึ่งเอ็นประมาณ 3-4 นิ้ว หลังจากนั้นจึงตัดปลายเอ็นทั้ง 4 เส้นให้เสมอกัน แล้วเริ่มทำการร้อยเอ็นผ่านพิมพ์ตามต้องการ และสับเอ็น 4 เส้นนั้นมัดรวมเป็น 2 คู่ แล้วขมวดเหน็บให้เรียบร้อยทุกครั้ง ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนได้ขนาดตามที่ต้องการ

ถ้าเป็นเส้นชนิดที่จะทำการมันริม (หรือเม้มริม) การร้อยเอ็นจะต้องร้อยเอ็นลอย (หรือเส้นลอย) ด้วย เพื่อจะได้สะดวกต่อการมันริมเสื่อขณะทอ ซึ่งริมของเสื่อทั้ง 2 ข้างนั้นต้องใช้เอ็นลอยข้างละ 4 เส้น โดยเริ่มร้อยจากทางริมขวาเสียก่อน ดังนี้ นำเอ็น 2 เส้นแรกร้อยจากร่องพิมพ์แรกด้านหน้าไปยังรูพิมพ์แรกด้านหลัง เส้นที่ 3 ร้อยจากร่องพิมพ์เดียวกับกับ 2 เส้นแรกไปยังร่องพิมพ์ด้านหลังที่อยู่ถัดเข้ามา เอ็นเส้นนี้คือ เอ็นลอย เส้นที่ 4 ร้อยจากรูพิมพ์แรกด้านหน้าไปยังร่องเดียวกับกับเส้นที่ 3 ต่อจากนั้นการร้อยเอ็นก็เป็นไปตามปกติโดยเริ่มร้อยทีละเส้นจากร่องไปหารูพิมพ์ และสลับไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเหลือ 4 เส้นสุดท้ายก็ให้ทำอย่าง 4 เส้นแรก แต่เริ่มร้อยตรงกันข้ามกับ 4 เส้นแรก คือ เส้นแรกร้อยจากร่องพิมพ์ไปหารูพิมพ์เส้นที่ 2 ร้อยจากร่องพิมพ์ไปหาร่องพิมพ์ เส้นที่ 3-4 ร้อยรวมกันจากรูพิมพ์ไปหาร่องพิมพ์ของเส้นที่ 2 เป็นอันว่าเสร็จวิธีการร้อยเอ็นแบบมันริม ดังภาพที่ 25

ภาพที่ 25 การร้อยเอ็นลอย

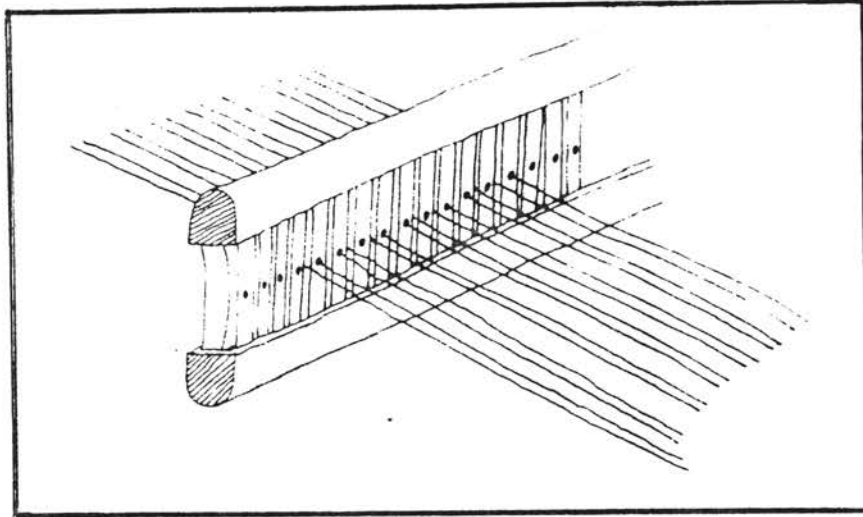
ปัจจุบันนี้นิยมการขลิบริมเส้นด้วยผ้าแทนการเม้นริม ซึ่งช่วยประหยัดเวลาในการทอเส้นได้มาก สำหรับเส้นที่ขลิบริมด้วยผ้านี้ ไม่ต้องทำการร้อยเอ็นลอย

ในการขึงเอ็นเส้นแต่ละครั้งนั้น ความยาวของเอ็นที่ขึงจะขึ้นอยู่กับสถานที่ โดยปกติเส้น 1 ผืน ยาว 2 เมตร แต่จะขึงเอ็นที่มีความยาวประมาณ 2.25 เมตร สำหรับการกระทบทิมเพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการขึงเอ็น ผู้ทอจึงนิยมขึงเอ็นแต่ละครั้งให้สามารถทอเส้นได้ 2 ผืน ความยาวประมาณ 4.50 เมตร และหากเป็นเส้นลวด (หรือเส้นรวด) ซึ่งเป็นเส้นที่มีความยาวมาก นิยมใช้ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ก็ขึงความยาวตามต้องการ ปกติจะมีความยาว 4 วา หรือประมาณ 10 เมตร แต่บางรายอาจทอถึง 12 เมตรก็ได้ เมื่อขึงเอ็นเสร็จเรียบร้อยก็ลงมือทอเส้นได้ทันที

2. ชนิดเส้น 2 ชั้น

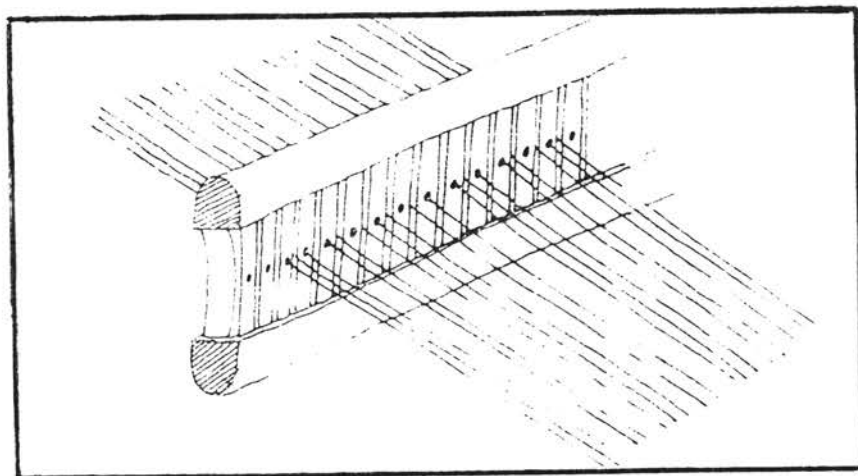
เส้นชนิดนี้ต้องขึงทิมที่หนาแน่นเล็กและถี่กว่าเส้นชั้นเดียว ขึงทิมแต่ละซี่กว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร หรืออาจจะเล็กกว่า สามารถใช้ทอเส้นเป็นลวดลายได้หลายแบบ เช่น ลายตาหมากรุก ลายตาล่มก ลายเกล็ดกระ และลายเกล็ดเต่า เป็นต้น ซึ่งมีวิธีร้อยลายแตกต่างกันไปดังนี้

2.1 ลายตาหมากรุก ตรงริมร้อยเช่นเดียวกับเสื้อชั้นเดียวจนหมดพื้นพิมพ์เล็ก ๆ เมื่อถึงพื้นพิมพ์ใหญ่ตรงกลางก็ร้อย 1 เส้น จนตลอดพื้นใหญ่ แล้วเริ่มร้อยพื้นเล็กเหมือนตอนต้น (พื้นพิมพ์เล็กทั้ง 2 ข้างมีช่วงกว้างประมาณ 3.5 นิ้ว) ดังภาพที่ 26

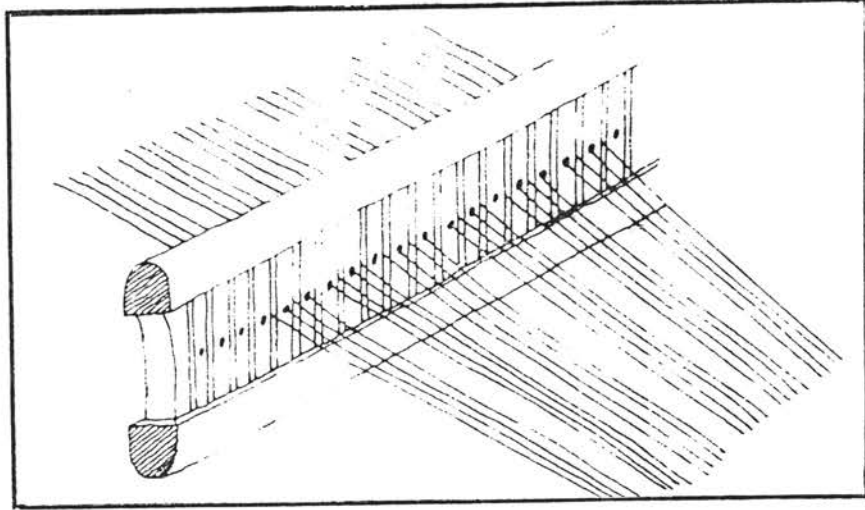
ภาพที่ 26 การร้อยลายตาหมากรุก

2.2 ลายตาส่มุก ตรงริมทั้งสองข้างในช่วงพื้นพิมพ์เล็กร้อยเช่นเดียวกับเสื้อชั้นเดียว ส่วนพื้นพิมพ์ใหญ่ตรงกลางร้อย 3 เส้นเว้น 1 เส้น ร้อย 2 เส้นเว้น 1 เส้น ร้อย 3 เส้นเว้น 1 เส้น และร้อย 2 เส้นเว้น 1 เส้น สลับกันไปจนตลอดพื้นใหญ่ ดังภาพที่ 27

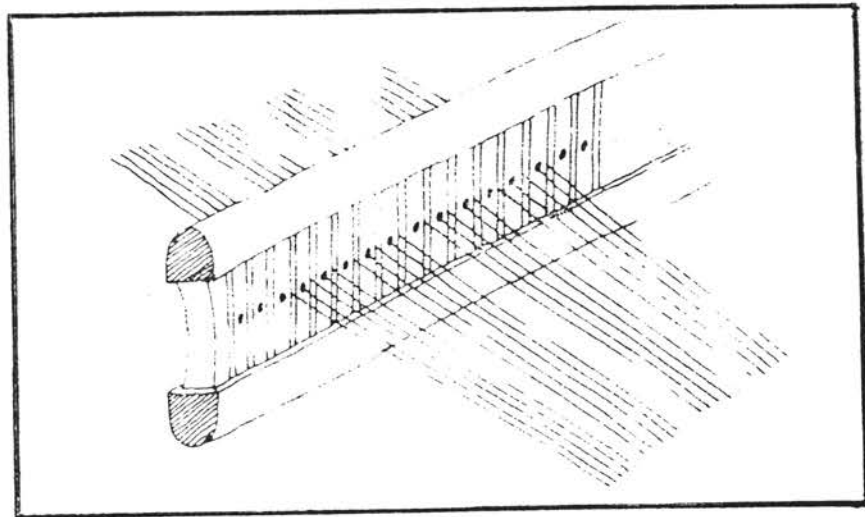
ภาพที่ 27 การร้อยลายตาส่มุก

2.3 ลายเกล็ดกระ ตรงริมทั้งสองข้างในช่วงพื้นผิวเล็ก ร้อยเช่นเดียวกับเสื้อ
ชั้นเดียว ส่วนพื้นผิวใหญ่ตรงกลาง เว้น 1 เส้น ร้อย 4 เส้น ไปจนตลอดพื้นใหญ่ ดังภาพที่ 28

ภาพที่ 28 การร้อยลายเกล็ดกระ

2.4 ลายเกล็ดเต่า ตรงริมทั้งสองข้างในช่วงพื้นผิวเล็ก ร้อยเช่นเดียวกับ
เสื้อชั้นเดียว ส่วนพื้นผิวใหญ่ตรงกลาง เว้น 1 เส้น ร้อย 5 เส้น ไปตลอดพื้นใหญ่ ดังภาพที่ 29

ภาพที่ 29 การร้อยลายเกล็ดเต่า

อนึ่งสำหรับลายเสือต่าง ๆ นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับการร้อยเอ็นเพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับการลัดสี่เส้นกกด้วย ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญและความสามารถพิเศษของผู้ทอ จึงจะได้เสือกที่มีลวดลายและสีสันงดงามน่าดูได้

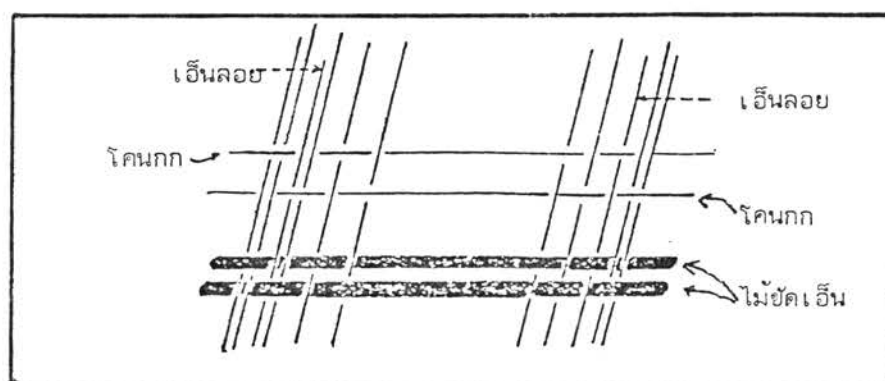
เมื่อร้อยเอ็นครบตามลายแล้ว ต้องตรวจดูเอ็นให้มีความตึงพอเหมาะด้วยการคลี่ปมเอ็นที่ขมวดอยู่ตรงไม้ขึงเอ็นแล้วดึงเอ็นให้ตึงตามต้องการ แล้วขมวดเห็บไว้ตามเดิมทุกเส้น จากนั้นจึงหงายพิมและลัดไม้ขัดเอ็นให้เอ็นขัดเป็นช่วงตรงหน้าพิมพิม แล้วลัดไม้ขัดเอ็นอันที่ 1 เข้าไป กระทบพิมเบา ๆ ให้ไม้ขัดเอ็นเลื่อนไปอยู่ตรงหัวที่ขุดเอ็นบนไม้ขัดเอ็นให้ลุ่ม่าเลมอให้อยู่ในแนวเดียวกันกับรูพิมทุกช่อง แล้วคว่ำพิมลัดไม้ขัดเอ็นอันที่ 2 เข้าไป กระทบพิมให้ไม้ขัดเอ็นอันที่ 2 เลื่อนเข้าขัดอันที่ 1 หลังจากนั้นจึงเลื่อนพิมไปยังอีกทางด้านหนึ่งของกั แล้วทำการลัดไม้ขัดเอ็นด้วยวิธีการเช่นเดียวกัน หากเป็นเสือเม้นริมจะต้องลัดไม้ขัดเอ็นลอยตรงริมทั้งสองด้วย โดยพาดไม้ไว้บนเอ็นใกล้กับพิมพอประมาณ เพื่อให้เอ็นลอยที่ริมล่องด้านลอยเด่นทำให้สะดวกต่อการเม้นริมเสือ ซึ่งไม้ขัดเอ็นลอยนี้จะถูกเสือนอกไปทางด้านหน้าเรื่อย ๆ ตามความคืบหน้าของการทอเสือ และสำหรับเอ็นลอยนั้นไม่ว่าจะคว่ำหรือหงายพิม เอ็นลอยจะลอยอยู่เลมอ

วิธีการทอเสือก

การทอเสือกต้องใช้คน 2 คนคือ ผู้ทอ 1 คน และผู้ฟ่งก 1 คน เมื่อเริ่มทอผู้ทอจะนั่งกับพื้นเช่นเดียวกับผู้ฟ่งก แต่เมื่อทอเสือกคืบหน้าไปได้ประมาณ 10-12 นิ้ว ต้องใช้ม้ารองนั่งลัดใต้พิมเสือ และผู้ทอจะต้องนั่งอยู่บนกลางเสือกในแนวที่ม้านั่งรองรับทางด้านหลังของพิม ทั้งนี้เพื่อจะได้สะดวกในการทอเพราะเป็นก้นนอน ซึ่งมานั่งนี้ต้องเลื่อนไปเรื่อย ๆ ตามความคืบหน้าของพิมเสือ ผู้ทอจะเป็นผู้ทำหน้าทีกระทบพิม และเม้นริมเสือ รวมทั้งคอยสังเกตว่า ผู้ฟ่งให้สีหรือเปลี่ยนสีถูกต้องหรือไม่ ส่วนผู้ฟ่งจะต้องนั่งอยู่ทางด้านขวาของผู้ทอเลมอ และจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งกให้ผู้ทอกระทบ ด้วยวิธีการที่เรียกว่า "การฟ่งก" และคอยเปลี่ยนสีเส้นกให้ถูกต้องตรงตามลายที่ต้องการ สำหรับเส้นกที่จะนำมาใช้ทอเสือนั้นจะต้องชุบน้ำทั้งโคนและปลายกแล้วลัดน้ำพอให้กขึ้นทั่วกัน เสียก่อนที่จะลงมือทอเพื่อให้กอ่อนนุ่มสะดวกต่อการพิมไม้สำหรับฟ่งและเม้นริม และอาจหาผ้าชุบน้ำคลุมกนั้นไว้ให้ชุ่มขึ้นอยู่เลมอขณะทอด้วยก็ได้

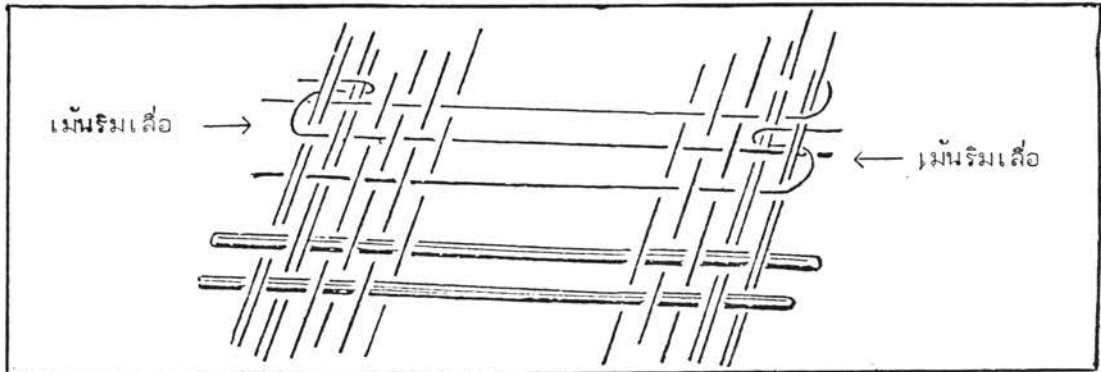
การพุ่งกก การกระทบทิม และการเม้นริมเสือ

เมื่อลงมือทอเสือนั้น ผู้พุ่งกกจะใช้มือซ้ายจับปลายไม้พุ่งกก มือขวาจับเส้นกกทางด้านปลายพันเข้ากับไม้พุ่ง และให้เส้นกกนั้นแนบไปกับไม้พุ่ง ในขณะที่มือขวาเลื่อนไปจับโคนไม้เพื่อเตรียมล่อเส้นกก ผู้พุ่งกกก็จะใช้มือซ้ายประคองไม้พุ่งไว้ หลังจากนั้นผู้พุ่งกกจึงล่อเส้นกกที่พันไว้กับไม้แล้ว เข้าไปในช่องระหว่างเอ็น ซึ่งผู้ทอกำลังหงายหรือคว่ำทิมแยกเอ็นรออยู่ โดยพุ่งตรงขนานกับตัวทิม เมื่อพุ่งเส้นกกถึงริมตรงข้ามก็ดึงไม้พุ่งกลับเพื่อให้ผู้ทอกระทบทิมให้เส้นกกประสานแน่นเป็นเสือ เมื่อกระทบทิมแน่นแล้วจะเห็นได้ว่า ปลายกกข้างหนึ่งจะลงอยู่ใต้เอ็น และอีกปลายหนึ่งจะขึ้นอยู่ระหว่างเอ็น 2 คู่ริม หลังจากนั้นผู้พุ่งกกก็เตรียมพันเส้นกกเข้ากับไม้พุ่งต่อไป ซึ่งในการพุ่งเส้นกกจะต้องพุ่งโดยสลับโคนกกและปลายกกทีละเส้นเพื่อให้ริมเสือทั้งสองข้างเสมอกัน ทั้งนี้เนื่องจากโคนกกจะผิขนาดใหญ่มากกว่าปลายกกดังภาพที่ 30

ภาพที่ 30 การพุ่งเส้นกก

สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่กระทบทิมนั้น เมื่อกระทบทิมแล้วต้องรับคว่ำหรือหงายทิมให้เอ็นแยกเป็นช่องไว้รอผู้พุ่งกก ในขณะเดียวกันถ้าเป็นเสือชนิดเม้นริม ผู้ทอก็ต้องทำการเม้นริมไปด้วย โดยทำดังนี้ ใช้มือซ้ายพันปลายกกเส้นที่ 1 ซึ่งยื่นพันเอ็นออกไปหับโคนกกเส้นที่ 2 ไปข้างหน้า ลอดเข้าใต้เอ็นทั้ง 2 คู่ริม ลอดปลายกกขึ้นในช่องที่ 2 หักสลับลงช่องที่ 1 ดึงให้ตึง วิธีการเช่นนี้เรียกว่า "การเม้นริมเสือ" ดังภาพที่ 31

ภาพที่ 31 การเม้นริมเส้น

เมื่อพุ่งกกเส้นต่อไป ก็ต้องทำการเม้นริมด้วยวิธีเดียวกัน โดยล้สับกันทีละข้างคือ ข้ายทีหนึ่ง ขวาทีหนึ่ง ในขณะที่ใช้มือซ้ายเม้นริมเส้นนั้น มือขวาจะต้องกดทิมให้คว่ำ และในทางตรงข้ามหากใช้มือขวาเม้นริมเส้น มือซ้ายจะต้องผลักทิมให้หงายไว้เช่นนี้เรื่อยไป

การเปลี่ยนลายตาเส้น

จะทำได้โดยพุ่งกกส้เดิมซ้ำเข้าไปอีก 1 เส้น (ไข่กกส้เดียวกันพุ่งเข้าไป 2 ครั้ง) แล้วทอตามลายเดิมต่อไป ลายตาเส้นจะเปลี่ยนไปทันที เช่น เส้นสุดท้ายของลายเดิมพุ่งกกส้แดงไว้ เมื่อจะเปลี่ยนลายก็พุ่งส้แดงซ้ำเข้าไปอีก 1 เส้น จะเท่ากับเป็นการตั้งต้นลายตาเส้นใหม่

กรณีทำการชิงเอ็นให้มีความยาวสำหรับทอเส้นได้ 2 ผืนนั้น เมื่อทอเส้นได้ยาวประมาณ 2 เมตรแล้ว เพื่อความสะดวกก็จะเลื่อนทิมไปสู่ตักอีกด้านหนึ่งแล้วชิงเริ่มทอผืนใหม่เข้ามาพบกับผืนเก่าให้ได้ความยาวของเส้นเท่า ๆ กัน แต่ถ้าเป็นเส้นลวดก็ทอเดินหน้าไปเรื่อย ๆ จนจบไม่ว่าจะยาวกี่เมตรก็ตาม ไม่ต้องหันหน้าก้สับทอเข้ากันอย่างเส้นผืนปกติ เพราะเส้นลวดมีความยาวมาก เล้ริจแล้วชิงตัดริมเส้น

การตัดเส้น

เมื่อทอเล้ริจตามต้องการแล้ว ก่อนที่จะตัดเส้นออกจากที่ ต้องตัดริมเส้นเสียก่อน โดยใช้มีดเล็กคม ๆ ที่เตรียมไว้ตัดปลายกกทั้งสองข้างให้ชิดผืนเส้น จากนั้นชิงตัดเส้นออกจากที่เป็นผืน ๆ ส่งให้คนตรีมเส้นต่อไป การตัดเส้นขณะเส้นอยู่โน้จะทำได้ง่ายเนื่องจากเส้นยังตึงอยู่

การตบแต่งผืนเสือ

เมื่อตัดผืนเสือออกจากกัแล้ว ก็ต้องตบแต่งให้เป็นเสือลำ เจริญพร้อมที่จะไปหรือจำหน่ายต่อไป ซึ่งมีส่วนตอนดังนี้

1. การตรึงเสือ เมื่อตัดเสือเสร็จก็นำไปผึ่งให้แห้ง (ผึ่งในที่ร่ม) แล้วจึงปลงบนพื้นที่สะอาด คัดออกทั้งผืน ตั้งเอ็นที่พื้นเสือออกมาข้างละประมาณ 10 เซนติเมตรให้ตั้ง รันเส้นกกที่อยู่ริม ๆ ให้แน่น และทำการตรึงเสือเพื่อป้องกันมิให้เส้นกกหลุดรูดจากผืนเสือ ซึ่งกระทำได้โดยใช้น้ำลูบเอ็นพวยขึ้น แล้วใช้นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ทั้งสองข้าง (ทั้งมือซ้ายและมือขวา) ดึงเอ็นริม 2 คู่มาขมวดให้เข้าเกลียวกันให้สนิทชิดกับผืนเสือข้างละ 2 เส้นเข้าเกลียวกัน รวมเป็น 4 เส้น เมื่อเข้าเกลียวมาถึงอีกเส้นหนึ่งจึงดึงเอ็นเส้นล้นลุดที่เข้าเกลียวก่อนนั้นเสีย 1 เส้น แล้วเข้าเกลียวเส้นต่อไป จนลุดด้านกว้างของผืนเสือ โดยลดเอ็นลงจากที่เข้าเกลียวไว้ทีละเส้น จนลุดผืนเสือจะมีเอ็นอยู่ 4 เส้น คือ คู่ริม 2 คู่ ก็จะเข้าเกลียวเอ็น 4 เส้นนี้ให้แน่น เอ็นที่เหลือก็ปักเป็นหางเปयीให้ยาวท่มเสือประมาณ 5-6 เซนติเมตร แล้วผูกปลายเอ็นนั้นให้แน่น จากนั้นจึงใช้มีดเล็กตัดเส้นเอ็นที่ปล่อยทิ้งไว้ทีละเส้นโดยดึงเอ็นให้ตึงและตัดให้ชิดกับเกลียวอย่าให้เห็นรอยเอ็นที่ตัด เกลียวสูงจะเรียบ

2. การขัดเงาเสือ เป็นการตบแต่งเสือขั้นสุดท้าย ก่อนขัดเงาควรเก็บขนรุงรังของกกและเอ็นที่อาจมีอยู่บ้างให้เรียบร้อย โดยใช้มือหรือมีดตัด หรืออาจใช้เปลวไฟลนก็ได้ เรียกว่า "การลนเสือ" แล้วเอาผ้าเช็ดถูเขม่าไฟออกให้สะอาด ต่อจากนั้นจึงขัดเสือให้ขึ้นเงา โดยนำเสื้อมาปลงบนพื้นที่เรียบ ๆ แล้วใช้หินที่มีผิวหน้าเรียบมีน้ำหนัก ถูไปมาตามความยาวของเส้นกกหลาย ๆ ครั้ง ใ้ทั่วผืนเสือทั้งสองด้าน เส้นกกก็จะเป็นเงางามและมันขึ้นทันที นำผืนเสือนั้นมาผึ่งแดดให้แห้งพอสมควร แล้วจึงนำไปไปหรือจำหน่ายต่อไป

วิธีการทอเสือกี่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมด เป็นวิธีการทอเสือกี่ใช้ปูนั่งปูนอน ซึ่งชาวสันทรนิคมทอกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ทอส่วนใหญ่ได้มาเสือกี่ได้จากการทอนี้มาทำเป็นเสือกี่หับหรือที่เรียกกันว่า "เสือกี่ปกนิค" ซึ่งเป็นที่นิยมของทั้งผู้ซื้อใช้และผู้ทอเอง กล่าวคือทางด้านผู้ซื้อใช้สามารถนำติดตัวไปไหนมาไหนได้สะดวกเพราะหับเก็บได้ ทำให้ประหยัดเนื้อที่ในการเก็บ ต่างกับเสือกี่ผืนที่ได้จากการทอโดยตรง ที่เรียกกันว่า "เสือกี่ม้วน" ซึ่งความยาวของเสือกี่เป็นอุปสรรคต่อการพกพาเก็บรักษา บางครั้งอาจหักงอสนเสียรูปและเสียหายได้ ส่วน

ทางด้านผู้ที่ถือก็ชอบเพราะขายง่ายไม่ต้องเสียเวลาเม้นริม เมื่อทอเสร็จก็พิมพ์เอ็นริมเส้นให้ เป็นเกลียวเพื่อไม่ให้หักที่ทอแล้วแยกจากกัน ยัดดูเส้นให้เป็นมันตัดเส้นออกเป็น 3 ส่วน โดยตัดส่วนกลางให้ใหญ่กว่าริมทั้ง 2 ข้าง แล้วทำการขลิบริมเส้น หรือที่เรียกว่า "ก๊นริมเส้น" ทั้ง 3 ชั้นที่ตัดไว้ (การก๊นริมคือ การเย็บริมให้ติดกันโดยมีผ้าทาบทั้ง 2 ด้าน) เย็บสายหัวให้ติดกับชั้นกลาง จากนั้นเย็บต่อทั้ง 3 ชั้นให้ติดกันเป็นผืน แล้วก๊นริมเส้นทั้งหัวและท้าย ตัดถุงพาล่าตีกล่อมเส้นเพื่อให้ดูเรียบร้อยสวยงามพร้อมที่จะขายแม้ว่าจะต้องเสียเวลาในการต่อเส้นเข้าด้วยกันอีก แต่ผู้ถือก็นิยมทำกันเนื่องจากเส้นหีบเป็นที่นิยมของผู้ซื้อและสามารถจำหน่ายได้เร็ว

สำหรับขนาดของเส้นหีบ (เส้นปีคนิก) และเส้นมันนั้นก็มีขนาดกว้างต่าง ๆ กัน ที่นิยมได้แก่ ขนาด 5 คืบ 6 คืบ 7 คืบ 8 คืบ 9 คืบ และ 10 คืบ นอกจากนี้ยังมีเส้นอีกชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่าเส้นลวด (เส้นรวด) เป็นเส้นเอ็นริมธรรมดา ลวดลายธรรมดา แต่มีความยาวเป็นพิเศษที่จะยาวเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการใช้ล้อย ส่วนใหญ่มักจะใช้ที่วัด เช่น ใช้ปูลาดตลอดความยาวของพื้นศาลาวัด หอฉัน เมื่อเลิกใช้จะม้วนเก็บเป็นม้วน ดังนั้นความยาวสิ่งไม่จำกัด อาจเป็น 10 เมตรหรือมากกว่าก็ได้ ส่วนความกว้างที่ใช้ทั่วไปมักจะเป็นชนิด 5 คืบ และ 6 คืบ ปัจจุบันนี้การทอเส้นลวดลดน้อยลงไปมากแทบจะหาไม่ได้เลย ทั้งนี้เพราะประการแรก โดยทั่วไปผู้คนนิยมใช้พรมแทนเส้นลวดกันมาก ประการที่สอง เส้นลวดแต่ละผืนนั้นต้องไต่กและปอมมากเท่ากับทอเส้นธรรมดา 5-6 ผืน และเสียเวลาในการทอมาก จึงทำให้ไม่มีผู้นิยมทอ นอกจากนี้จะมีผู้สั่งทอเป็นพิเศษเท่านั้น

นอกจากเส้นที่ใช้ปูนั่งปูนอนแล้ว ยังมีการทอเส้นสำหรับใช้ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ อีก เช่น กระเป๋าถือแบบต่าง ๆ กันตามยุคสมัยตามความนิยมของผู้สั่ง แผ่นรองจานรองแก้ว ซึ่งมีทั้งรูปเหลี่ยมรูปกลมมีชายเป็นขุด แต่ละขุดประกอบด้วย แผ่นรองจาน 6 ชั้น รองแก้ว 6 ชั้น กล่องใส่กระดาษเช็ดมือเช็ดหน้าทั้งแบบสี่เหลี่ยมและแบบกลมปลายตัด ที่ใส่ช่อง-จดหมายแบบแปลก ๆ เป็นรูปสัตว์บ้าง ดอกไม้บ้างไม่จำกัดรูปแบบ เบาะรองนั่งและหมอนอิง หมอนอิง ผ้า และกระเป๋าเอกสาร เป็นต้น ในเรื่องของกรอกแบบและการให้สีเส้นของผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องศึกษาแบบที่มีคุณภาพ อยู่ในลุ่ม์นิยมและตรงตามความต้องการของตลาดอยู่เสมอ

สำหรับวิธีการทอเส้นเพื่อนำไปประดิษฐ์เครื่องใช้ดังกล่าวนี้ วิธีการทั้งหมดตั้งแต่การเตรียมวัสดุดิบ จนกระทั่งถึงวิธีการทอ ก็กระทำเช่นเดียวกับเส้นปูนั่งปูนอน แต่อาจมีข้อแตกต่างกันบ้างในเรื่องของก ก เอ็น และพิมพ์ ดังนี้

1. เสื้อที่นำไปประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ จะต้องใช้กนกชนิดละเอียดอ่อนนุ่ม ถึงแม้จะลื่นไปบ้างก็ใช้ได้ ดังนั้นการสักเส้นกนกสำหรับการนี้จึงต้องสักเป็นพิเศษ ส่วนใหญ่เมื่อมีการตัดกนกกัน เจ้าของนากกจะคัดกนกยาวสำหรับทอเสื้อปูนั่ง-นอน ซึ่งมีความยาวตั้งแต่ 5 คืบขึ้นไป เก็บไว้ใช้ทอเองหรืออาจทำเส้นกนกขนาดยาวขายเป็นกนกยาวก็ได้ ส่วนกนกเส้นที่ลัดกึ่งจะขายเหมาให้ชาวบ้านในราคาตามแต่จะตกลงกัน ซึ่งผู้ซื้อจะนำกนกเส้นเหล่านี้ไปคัดขนาดตามความสั้น-ยาวอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงสักเป็นกนกละเอียดสำหรับใช้ทอเสื้อเพื่อประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ต่อไป

2. เอ็นที่ใช้ในการทอเสื้อเพื่อการนี้ ต้องเป็นเอ็นที่มีขนาดเล็ก เพื่อให้เสื้อมีความละเอียดนิ่มนวล ซึ่งในปัจจุบันนี้ชาวบ้านมักนิยมใช้เอ็นพลาสติคที่มีขายในตลาดแทนเอ็นปอ ทั้งนี้เนื่องจากเอ็นพลาสติคมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ คือ เส้นเล็ก เหนียวนุ่ม เมื่อทอเสร็จเป็นผืนเสื้อแล้วจะได้เสื้อที่ละเอียดสัมผัสนุ่มเนียน เหมาะแก่การนำไปประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ หากใช้เอ็นปออาจทำให้การประดิษฐ์ได้ผลงานที่ไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเอ็นปอมีเส้นค่อนข้างใหญ่

3. ฝีมที่ใช้ในการทอเสื้อเพื่อการนี้ มักจะเป็นฝีมขนาดสั้น ฝีมที่ละเอียดกว่าที่ใช้ทอเสื้อธรรมดา การใช้ฝีมขนาดสั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้ทอว่าจะทอไปทำเครื่องใช้อะไร เป็นต้นว่า ถ้าทอไปทำแผ่นรองจานรองแก้ว อาจใช้ฝีมยาวหน่อย เพราะสามารถตัดแบ่งได้หลายผืน แต่ถ้าทอทำกระเป๋าถือซึ่งต้องทยอยกดอก ต้องใช้ฝีมขนาดสั้นเพื่อสะดวกในการสอดไม้สั่งกยกดอกลวดลายต่าง ๆ เพราะการทอเสื้อแบบนี้ ผู้กระทอจะเป็นผู้สั่งกเอง ไม่ต้องอาศัยคนพุงกช่วยเหลืออย่างในกรณีการทอเสื้อผืน

การออกแบบลวดลายเสื้ออก

นอกเหนือจากเทคนิคต่าง ๆ ที่ใช้ในการทอเสื้อแล้ว สิ่งที่จะช่วยให้เสื้อมีความงดงามน่าใช้ล่ออีกประการหนึ่งก็คือ ลวดลายของเสื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสื้อสั้นๆ นั้น ความงดงามของเสื้ออยู่ที่การเล่นสีเส้นกนกเป็นสำคัญ จากการสำรวจพบว่า เสื้อชาวชนิตที่ไม่ได้ย้อมสีเส้นกนกแทบจะไม่มีปรากฏเลย เท่าที่ยังมีทออยู่ส่วนใหญ่มักจะเป็นการทอตามที่มีผู้สั่งหรือทอใช้เองเท่านั้น

ในการออกแบบลวดลายเสื้อนั้น หากผู้ซื้อมิได้ระบุลวดลายที่ต้องการ ผู้ทอก็จะกำหนดลวดลายขึ้นเอง ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ ความชำนาญ ความคิดสร้างสรรค์ และความประณีตของผู้ทอเป็นอย่างมาก จึงจะได้เสื้อที่มีลวดลายงดงาม ลวดลายของเสื้อนั้นมีมากมายหลายแบบ

แต่การออกแบบลวดลายเสื้อกาก็มีข้อจำกัดอยู่ที่เส้นเอ็นยืนของเสื้อ กล่าวคือ แม้เสื้อกจะได้อธิบายว่าเป็นงานประเภทสักล่านชนิดหนึ่ง แต่ก็มีโอกาสเล่นลวดลายได้เพียงเส้นพุ่งเท่านั้น ส่วนเส้นยืนคือเอ็น ทำหน้าที่เป็นโครงร่างภายในให้เส้นกักขัลด้าน ไม่มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งของลวดลายได้อย่างแท้จริง ซึ่งถือเป็นข้อเสียเปรียบและแตกต่างกับเครื่องสักล่านประเภทอื่น ๆ แต่ข้อดีของเสื้อกก็คือสามารถย้อมสีได้งดงามและมีความเงางามกว่าเครื่องสักล่านอื่น ๆ

การออกแบบลวดลายเสื้อของชาว จันทบุรีในอดีตนั้น ไม่สามารถทราบแน่ชัดว่าได้รับอิทธิพลจากแหล่งใด แต่พอจะสันนิษฐานตามหลักความจริงได้ว่า การออกแบบลายเสื้อดั้งเดิมคงเกิดจากการขัดล่านตามสั่งหวะของวัสดุเท่าที่จะทำได้ ตามความจำเป็นที่จะให้เส้นกักขัลด้านกันจนเกิดความแน่นหนาพอที่จะใช้ประโยชน์ในการดำเนิชีวิตได้ และต่อ ๆ มาผู้ที่เกิดความคิดสร้างสรรค์พลิกแพลงมากขึ้น เพื่อให้ได้เสื้อที่ให้ทั้งประโยชน์ใช้สอย และความงดงามล้นองความต้องการของชีวิตอย่างพร้อมมูล

สำหรับการออกแบบลวดลายโดยผู้ผลิตเองนั้นในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการลอกเลียนแบบลวดลายจากบรรพบุรุษเรียกว่า ลายต้นแบบและลายพื้นบ้าน อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของผู้ทอเอง ซึ่งอาศัยการค้นคว้าทดลองทอจากเส้นกักขัลด้านเข้ามาลวดลายเข้าด้วยกันจนได้แบบลายที่งดงามด้วยสีที่ตัดกันบ้าง ผลมกลมกันบ้าง หรืออาจเกิดจากการประยุกต์ลายจากหัตถกรรมอื่นของต่างถิ่น ต่างชาติ รวมทั้งอาศัยลวดลายจากหนังสือลายโครเข้ทลายปักไขว้ด้วยก็ได้ จะเห็นได้ว่า แม้ลวดลายเสื้อจะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับเส้นเอ็นซึ่งเป็นเส้นเอ็น แต่ผู้ที่ทอส่วนใหญ่ก็ยังพอใจที่จะแสวงหา และคิดสร้างสรรค์ลายใหม่ ๆ ขึ้นมาจากสีสันเส้นกักขัลด้านที่ข้อมมาจนต่อข้อจำกัดนั้นเลย ซึ่งจะได้เห็นได้จากลวดลายเสื้อที่พบเห็นอยู่มากมายในปัจจุบันดังตัวอย่างในภาพที่ 32

ภาพที่ 32 ลวดลายบางแบบของเสื้อก